

Ludwig August krahv Mellin kui talurahva sõber ja estofiil

Indrek Jürjo

Ludwig August krahv Mellini portree Johanna Gerlingi maali järgi (1825)/ Alus: Ajalooarhiiv, f. 1388, n.1, s. 1211/

Juba 1869. aastal kirjutas baltisaksa liberaalne ajakirjanik ja ajaloolane Julius Eckardt, kes hakkas esimesena süstemaatiliselt uurima valgustusajastut Balti provintides, Balti kultuuriloo unustatud persoone käsitlevas esseekogus:

“Liivimaa valgustusajastu üks väärika- maid ja kütkestavamaid kujusid on krahv August Ludwig Mellin, mees, kelle nimi on vahetult seotud kõigi tähtsate ümberkorraldustega, mis toimusid meie maal 19. sajandi algul, ja kes ikkagi unustati palju kiiremini, kui ta seda väärinuks või tema kaasaegsed seda oleksid võimalikuks pidanud. Vaevalt on ükski teine Liivimaa patrioot viimase saja aasta jooksul jätnud endast järele nii arvukalt kirjalikke tunnistusi oma elu ja tegevuse kohta kui tema. Tä elukäigu ja kaasaegsete kohta on juba ammu ootevalmis rikkalikud materjalid, ja kui vaid tahetaks nende kokkukogumise ja läbitöötamisega vaeva näha, siis saaks ilma pingutuseta luua pildi meie maa uuema ajaloo ühest huvitavamast peatükist.”¹

Mõlema väitega tuleb tänapäevalgi nõustuda. Krahv Mellini rikkalik pärand asub ikka veel ajakirja- ja ajaleheartiklitesse laialipaisatuna raamatukogude haruldaste raamatute osakondades või säilitatakse seda käsikirjalisel kujul paljudes arhiivides ja hoidlates (Läti Riiklikus Ajalooarhiivis ja Läti Akadeemilise Raamatukogu käsikirjade osakonnas Riias, Eesti Ajalooarhiivis ja Eesti Kirjandusmuuseumi Kultuuriloolises Arhiivis Tartus, Eesti Ajaloomuuseumi arhiivis Tallinnas ja Hesseni Riigiarhiivi Marburgi deponeeritud Liivimaa rüütelkonna arhiivis). Aktiivse vabamüürlasena oli Mellinil kalduvus enesevaatlusele, mille ühe viljana koostas ta enda kohta käsikirjalisi maailmavaatelisi tekste ja mitmes versioonis autobiograafia.

Mellin ei ole tänapäeval küll täiesti unustatud, kuid uurijate tähelepanu on kõitnud peamiselt tema Liivi- ja Eestimaa atlas. Mellini atlas, mis ajaliselt jääb vanade dekoratiivsete kaartide ja trigonomeetrilistel mõõdistustel põhineva kartograafia vaheetappi,

¹ J. Eckardt. Die baltischen Provinzen Rußlands. Politische und culturgeschichtliche Aufsätze. Zweite, vermehrte Auflage. Leipzig, 1869, lk. 271.

on 18. ja 19. sajandivahetuse ajastudokumendina kujunenud Balti ajaloolastele kindlaks mõisteks.² Sealjuures on alati nimetatud ja vahel pisut ka kirjutatud Mellini talurahvasõbralikest vaadetest ja tema sellesuunalisest tegevusest Liivimaa rüütelkonnas, kuid Mellini mitmekülgsusest, oma ajastu moodsast ja humaansast isiksusest ei ole ajaloolased seni suutnud mingit tervikpilti luua.

Ludwig August krahv Mellin sündis 23. jaanuaril 1754 isa mõisas Tuhalas Harjumaal. Tema hariduskäik, milles palju sõltus maal napilt leiduvate koduõpetajate olemasolust ja tasemest, oli tolle aja aadlinoorukile tüüpiline. Noorel Ludwig Augustil oli õnne, sest krahvi laste koduõpetajaks sattus teoloogiakandidaat Berend Johann Campmann, kes andis neile intensiivset ja süstemaatilist koduõpetust. Nagu Mellin hiljem autobiograafias kirjutab, kõneles ta juba kaheteistkümnenaastaselt ladina keelt ja tegi edusamme kõrgemas matemaatikas. Prantsuse keele õppis ta “nagu mängeldes” ära, sest seda õpetas talle kireva saatusega prantslane François Claude Xavier Montagnon, kes Seitsmeaastases sõjas oli Prantsuse armeest preislaste poole üle jooksnud ja hiljem venelaste kätte sõjavangi sattunud. Sõjavangina toimetati ta Tallinna, kust Mellini isa võttis ta 1762 oma laste teenijaks. Kurioosumina olgu märgitud, et Montagnon suutis lastele õpetada vaid kõnekeelt, kuna ta oli kirjaoskamatu; prantsuse õigekirja pidi neile õpetama koduõpetaja Campmann.³

1767. aastal tuli kolmeteistkümnenaastase aadlinooruki seni tavapärasesse elukäiku täiesti ootamatu pööre – keisrinna Katariina II määras noore Mellini samaealiste Holstein-Gottorpi printside Wilhelm Augusti ja Peter Friedrich Ludwigiga saatjaks nende mitu aas-

tat vältavale haridusreisile Euroopas. Andekale ja teadmisjanulisele noorukile avanesid seninägematud enesetäiendamismõisted. Mellin reisis koos Holsteini printsidega, kellega ta peatselt sõbrunes, läbi Saksamaa, Šveitsi ja Prantsusmaa Itaaliasse, et pühenduda Bolognas pikemaks ajaks studiumile. Pika reisi jooksul, mida ta põhjalikult kirjeldab oma autobiograafias, õppis Mellin nägema ka oma kodumaad teise pilguga. Lääne-Euroopa olude ühekülgsusest idealiseerimisest ja peaaegu liivimaisest alaväärsuskompleksist kõneleb tema huvitav tähelepanek prantsuskeelses Šveitsis, Genfi järve ääres reisis, mis võimaldab võrdlevat pilguheitu ka eesti talupoegade olukorrale üleeuroopalises kontekstis:

“Ma kujutasin nimelt iga prantsuse talupoega nii elegantse ja jõukana ette nagu mõisnikku Liivimaal, kuid selle asemel leidsin ma küladest enamasti viletsaid rāpaseid elamuid ja rāpaseid nārudes inimesi, kes kerjasid kõikjal reisijatelt raha ja jälitasid neid puukingade klobinal pikki vahemaid. Kõik need inimtüübid ja talupoegade käitumine näisid mulle nii nõrdimapanevana, et ma mõtlesin sageli oma isa peale, kes tavatses ütelda, kui välismaalased praalisid, Liivimaad põlastasid ja ikkagi ära ei läinud: *On a beau mentir de loin*, olgem ometi meie Liivimaaga rahul!”⁴

Pärast reisi- ja õpinguaastate lõppu 1773 astus Mellin sõjaväeteenistusse. Järgmisel aastal võttis ta osa sõjakäigust türklaste vastu, alates 1775. aastast teenis ta kindral (Generalfeldzeugmeister) Baueri joonestuskontoris, kus omandas hädavajalikke oskusi oma hilisema atlase jaoks. 1783 läks Mellin sõjaväeteenistusest erru. Tema elu keskpunktiks sai nüüd Riia, vaheldumisi koos oma lin-

² Vt. E. Varep. L. A. Mellini Liivimaa atlas ning selle tähtsus Eesti NSV territooriumi geograafilise uurimise ajaloos. – Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised, kd. IV, nr. 2, Tallinn, 1955, lk. 300–316; E. Varep. Count L. A. Mellin and his “Atlas of Livonia”. – Publications on Geography IV (Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, Heft 156), Tartu, 1964, lk. 106–131; Der Atlas von Livland des Ludwig August Graf Mellin. Mit einer Einführung in Leben und Werk in Zusammenarbeit mit Otto Bong herausgegeben von Eckhard Jäger. Lüneburg, 1972.

³ Latvijas Akadēmiskā Bibliotēka, haruldaste raamatute ja käsikirjade osakond (edaspidi LAB), Ms. 458, Selbstbiographie von L. A. Graf Mellin, lk. 5–8.

⁴ Samas, lk. 24.

nalähedase Bīriņi (Kolzen) mõisaga. Provintsi poliitikuna jõudis Mellin Balti *Landesstaat* i tähtsamatesse ametitesse: aastatel 1783–1786 oli ta Riia kreisi kreisipeamees ja -kohtunik, Liivimaa maanõunikuna 1797–1818 osales ta aktiivselt 19. sajandi esimeste kümnendite agraarreformides, koos Liivimaa kindralsuperintendendi Karl Gottlob Sonntagiga juhatas ta ilmaliku eesistuja ja direktorina aastatel 1796–1831 Liivimaa ülemkonsistooriumi. Mellin suri kõrges vanuses 81-aastasena 12. märtsil 1835 Riias.

See ühiskondlikult aktiivne ja edukas mees oli loomult tagasihoidlik, igasugust toretsemist põlgav, peaaegu inimpelglik isiksus, kes suurtele seltskondadele eelistas lävimist lähema sõpruskonnaga või siis üksildasi jalutuskäike looduses. Nagu Mellin ise 1786. aastal vabamüürlikul ärgitusel koostatud lühivaatluses “Minu iseloom, niivõrd kui ma usun ennast tundvat” kirjutas, armastas ta aega veeta kaunite kunstide ja teadusega, matemaatika, joonistamise, aianduse jms.-ga tegeledes, ta hoidus “lärmakatest meelelahutustest” ja jahist, kaldudes pigem melanhoollsesse mõtiskellu.⁵

Mellini sooja suhtumist eesti ja läti talupoegadesse on oluliselt kujundanud tema isa Carl Johann von Mellin. Tema isa oli esimene mõisnik Läänemere provintsidest, kes umbes 18. sajandi keskpaiku andis oma Tuhala mõisa talupoegadele välja eraõiguse.⁶ Selle eraõiguse sotsiaalsete tagajärgede kohta

märgib Mellin oma autobiograafias küll pisut liialdatult, et võrreldes teiste eesti talupoegadega, “on Tuhala talupojad oma kõlbuse, jõukuse ja hariduse poolest sajandi võrra arengus ees...”⁷ Liivimaa agraarajaloos tuntud maanõunik Karl Friedrich von Schoultz-Ascheradenit, kes 1764. aastal andis oma mõisates välja esimese lätikeelse talupojaõiguse, ennetas Mellini isa ligi kümne aastaga. Seisusekaaslased mõistsid tema uuendused küll algul hukka,⁸ kuid hiljem asutati analoogseid eraõigusi paljudes Läänemere provintside mõisates.

Carl Johann von Mellini ümberkorralduste kohta ei ole lähemat teavet, kuid kuna Mellin rõhutab korduvalt nende tulutoovust Tuhala mõisnikele, siis võib oletada, et nendega reguleeriti mõnevõrra mõisniku ja talupoegade majandussuhteid ning motiveeriti talupoegi paremini töötama. Hiljem rajas ka Ludwig August v. Mellin oma Bīriņi ja Eikazi mõisa talupoegadele omal kulul magasiida ja andis trüki välja magasiida- ja kassakorralduse, millega talupoegadele garanteeriti ikalduse korral abi ning määrati ka muus osas mõisniku ja talupoegade vahelkord täpsemini kindlaks. Nende privaatsete ümberkorraldustega ennetas Mellin mitme aastaga Liivimaa 1804. aasta agraarreformi. Ilmselt olid tema talupojad oma olukorraga rahul, sest kui uskuda Mellini autobiograafiat, palusid talupojad temalt 1800. aastal koguni joonist monumendile, mida nad oma mõis-

⁵ “Lapsepõlvest peale viibisin ma meelsasti varemete juures ja üksildastes paikades ja tundsin nukrustundega läbipõimitud rahuldust kõhedeast vaatlustest.” LAB, Ms. 378, l. 12.

⁶ Kahjuks on selle kohta ainuke allikas krahv L. A. Mellini autobiograafia, kus ta kirjeldab oma isa ümberkorraldusi üsna napi- ja üldsõnaliselt: “Ta oli Tuhalas juba ammu läbi viinud mõningaid ümberkorraldusi (Einrichtungen und Verhältnisse), mis hiljem põhjustasid nii palju kisa ja tüli. Ma mäletan, et ta ütles sageli: andkem meie toitjale, talupojale, parem vabatahtlikult need õigused ja soodustused, mida me kunagi oleme sunnitud neile lubama. Mõtelge minule, lapsed! Kunagi saabub aeg, kui see juhtub, või peaks kahtlema Jumala õigluses. Selle põhimõtte alusel oli korraldatud kogu tema majandamisviis ja tulemuseks oli, et tema väikeses mõisas olid talupojad haritud ja jõukad, tema ise ei pidanud koonerdama oma arvuka perekonna kasvatamisel ja majapidamises ning pärast tema surma jäi järele täiesti võlgadeta omandus ja oluline hulk sularaha.” (LAB, Ms. 458, Selbstbiographie von L. A. Graf Mellin, lk. 1–2) Oma raamatus “Noch Einiges über die Bauernangelegenheiten in Liefland” (Riga, 1824, lk. 10) mainib Mellin sõna-sõnalt, et tema isa oli oma mõisas sisse seadnud talupojakohtu (ein Bauergericht). Põhjalikumalt selle kohta vt. A. Traat. Vallakohus Eestis 18. sajandi keskpaigast kuni 1866. aasta reformini. Tallinn, 1980, lk. 16–21.

⁷ Des Grafen August Ludwig Mellin Selbstbiographie. (Sonderdruck aus dem “Rigaer Tageblatt”), 1897, lk. 20–21. August Traat näitab seevastu oma monograafias (Vallakohus Eestis..., lk. 21), et Tuhala mõisas ei olnud olukord siiski nii ideaalne, sest ka seal tuli ette talupoegade põgenemisi.

⁸ Des Grafen August Ludwig Mellin Selbstbiographie..., lk. 31–32.

aus Furcht vor Strafe, sondern aus moralischem Gefühl ihres Herzens gut und ordentlich handeln; alsdann kann auch mein sehnlichster Wunsch in Erfüllung gehen, daß die Bauerschaft dieser Güter fast aus lauter redlichen, gesinteten, gottesfürchtigen und bemittelten Leuten bestehen werde, von denen man sodann als eine hervorleuchtende Auszeichnung sagen wird:

„schet das sind Bauern
“von Kolzen und von
“Eikasch!”

Kolzen, den 23. Januar, 1803.

Ludwig August Graf Mellin,
Erbberr vorbenannter Güter.

Viimane lehekülj
L.A. Mellini eraõigusest.

ndskubbinati tä turresees, ka Deewa
laudin un Skistus draugem klajajes,
rad, al! rad manna firsinga wchle-
schana un igoschana peepidisees,
prohti fa tee semneeti no mannam
dsimtahm muischahm, til ne wissi, it
skaidri, udrizami, laipnigi un deewa-
bihigi un turrigi laudis klustu, no
turrem par isihmeschamu un teishcha-
nu waretu faziht: redseet un proht-
teet lautini: —

Sehee irr Bihrineeschi
un Eifaschneeti!

Bihrin-Muischä rakfiste Januar-
Mehnesi 23schä deema 1803schä gad-
da.

Ludwig Augusts Grafhs
Mellin,
Bihrina un Eifaschu-muischas
Dinestungsk.

nikule Bīriņis pūstītada tahtsid. Liigutatud krahv palus talupoegadel enne tema surm ära oodata.⁹ Hea läbisaamine talupoegadega kujunes Mellinile, nagu juba tema isaalegi, mõisate majandamisel vägagi tulutoovaks.¹⁰ Etteruttavalt olgu aga öeldud, et kuigi Mellin veetis suurema osa oma eluajast Liivimaa Läti alal, kuulus tema eriline sümpaatia eesti rahvale; läti keelt ei õppinudki ta kunagi korralikult rääkima.¹¹

Väga tööka ja tegusa mehena – oma kuulsa atlase tegi ta 14 aasta jooksul valmis ame-

titöö kõrvalt – tundis Mellin suurt respekti talupoegade kui “meie toitjate” vastu, nagu ta neid oma teostes ja kirjades sageli nime-
tab. See austav suhtumine oli vastuolus paljude baltisakslaste hulgas levinud põlglike eelarvamuste ja hoiakutega eestlaste ja lätlaste suhtes. Mellini nii trükitud kui ka käsi-
kirjalisi teoseid läbib punase niidina poleemika kujuteldava oponendiga, kelle vaated ta võtab kujundlikult kokku kirjas Karl Eduard Napierskyle 28. aprillil 1831: “Minu soe suhtumine meie toitjatesse on mulle kül-

⁹ Des Grafen August Ludwig Mellin Selbstbiographie..., lk. 31–32.

¹⁰ “Oma isa õiglaste põhimõtete järgi üles kasvatatud, ma ka majandasin sel viisil Bīriņis, elasin ise ja lasin teistel elada ja kutsusin sageli esile suurte mõisnike (großer Wirthe) pilkavaid märkusi, et ma ei jõua oma majandamisviisiga haljale oksale. Edu aga näitab seni, et kõik suured majandajad lähevad üksteise järel pankrotti ja ruineerivad ka oma võlausaldajad. Ma elan aga seni ikka veel krediidisüsteemi abi kasutamata ilma võlgadeta, kogun kapitali, ehitan, olen oma talupoegade poolt armastatud, mul on puhas südametun-
nistus ja ma pūsin kõigist neist rõhuvaist hädadest (1812) hoolimata vee peal, kuigi ma olen niinimetatud suurte ökonoomide pankrottide läbi nii mõnegi summa kaotanud.” LAB, Ms. 458, lk. 82–83 (krahv L. A. Mellini käsikirjaline autobiograafia).

¹¹ Pastor Carl Emanuel Pegau, kes tundis teda aastaid, iseloomustab Mellini polüglotlikke keeleoskusi: “Keeltest räägib ta, peale tema mõlema emakeele, saksa ja eesti, ka väga vabalt prantsuse ja itaalia keelt, küllalt hästi vene, natuke poola ja moldaavia keelt. [– – –] Kuna ta omas Liivimaal suuri maavaldusi, temast sai koguni kihelkonnakohtunik, siis pidi ta õppima läti keelt, kuid ta ei jõudnud sellega kaugele. Ta ütles, et tema vana pea seda ei võta, ja vestles oma talupoegadega meelsamini vene keeles, millest peaaegu kõik lätlased Riia lähedal natuke aru saavad. Mõisateenijad rääkisid aga peaaegu kõik saksa keelt.” LAB, Ms. 459 (Biographie von Ludwig August Graf Mellin entworfen von Carl Emanuel Pegau), leheküljed num-
merdamata.

lalt meelehärmi põhjustanud ja ometi on minu varasemad ümberkorraldused, mille eest mulle nii ägedasti kallale kiputi, kõik talurahvaseadustesse võetud. Olevat aadellik talupoega rõhuda! Ma ei suuda ikka veel pidada õigeks põhimõtet, et õigused, mida (nagu öeldakse) meie esivanemad oma verega välja võitlesid, oleksid seetõttu ka õiglased ja kohased. Minu viimast heategevast annetust oma talupoegade religioossuse ja töökuse edendamiseks pandi mulle pahaks ja seda peeti koguni kahjulikuks. Öeldakse, et vastav eesmärk on nende kaabakate juures (bey den Canaillen Pack) kepi ja karbatsiga palju paremini saavutatav.”¹²

Mellin lülitis ka agaralt võitlusse uue agraarseaduse eest ja toetas maanõunik Friedrich Wilhelm von Siversi juhitud reformiparteid.¹³ Keiser Aleksander I tungival nõudmisel 1814 Peterburi talurahvaasjade komitee liikmeks nimetatud, sattus Mellin Liivimaa rüütelkonnaga otsesesse konflikti. Ta protesteeris konservatiivsete mõisnike katse vastu veeretada teedehituse ja muude avalike tööde kulusid talupoegade kaela ja saavutas sellekohase kaebusega edu kindralkuberneri juures. Sellega, et ta talurahva asjus, maapäevast mööda minnes, apelleeris edasi Peter-

buri, soetas Mellin endale rüütelkonnas nii palju vaenlasi, et 1818. aastal oli ta sunnitud maanõuniku ameti maha panema.¹⁴

Mellin tervitas pärisorjuse ärakaotamist Liivimaal 1819, millega talupoegadele anti isiklik vabadus. Kuid et reform asetas talupojad ebasoodsasse olukorda, seades mõisnike ja talupoegade suhete aluseks põhimõtte, mis on kokku võetav lühivormeliga “Minu maa, sinu aeg”, siis oli Mellin talupoegade maata vabastamise edasiste tulemuste suhtes skeptiline.¹⁵ 1824. aastal avaldatud brošüüris “Veel üht-teist talurahvaasjade kohta Liivimaal”, kus ta muu hulgas süüdistab oma vastaseid rüütelkonnas omakasupüüdlikus dokumentide võltsimises, rõhutab Mellin, et selle vabastamisega talupoeg majanduslikult pigem kaotab, ja märgib, et nii tema enda kui ka võõrad talupojad palusid talt tungival “võimaluse korral samme astuda, et kõik jääks eelmise, 1804. aasta talurahvakorralduse juurde, kus maaomand oli neile ja nende lastele kindlustatud”.¹⁶

Ajaloo paradoks on, et Garlieb Merkel, kes 1796. aastal Leipzgis ilmunud kuulsas pamfletis “Lätlased” oli naelutanud Liivimaa rüütelkonna kogu Saksamaa avalikkuse ees häbiposti, esines 1820. aastal ilmunud raama-

¹² LAB, Ms. 458.

¹³ Seda võitlust ja Liivimaa aadlike konservatiivse tiiva ühe liidri Friedrich Wilhelm Taube von der Isseni intriige kirjeldab Mellin oma käsikirjalises autobiograafias. 1803. aasta maapäeval valitsenud meeleoludest annab ta seal järgneva pildi: “See maapäev kestis üle 6 nädala. Sinna ilmusid ja astusid massiliselt üles isikud, kes muidu maapäevast ei hoolinud, vaid suitsetasid kodus rahulikult piipu ja kritiseerisid kõike. Siin tuli ette usumatuid isikuid ja etteasteid. Talupoegade meelevaldse kohtlemise pooldajad tegid kõik, et talupojaregulatiivi läbi kukutada. Ei peljatud kulutusi, sirgeid ega kõveraid vahendeid, ülalmainitud maanõunik von Taube juhtimisel, kes ise ilmus ainult harva avalikult maapäevale, peeti salakoosolekuid (Conventicles). Aga nagu rasketel aegadel sageli, oli rohkem, kui usuti, patrioote ja heasoovlikke inimesi, kes koondusid tihedamini, trotsisid julgelt kõiki rünnakuid ja nende eesotsas seisis vankumatu tammena tubli maanõunik Sivers.” (LAB, Ms. 458, lk. 91–92). Märkimisväärne on, et need rüütelkonna sisevõitluse aspektid puuduvad täiesti Heinrich Diederichsi väljaantud Mellini autobiograafias.

¹⁴ Seda Balti autonoomia põhimõtte eiramist paneb Mellinile veel hulk aastaid hiljem pahaks baltisaksa apologetiline ajaloolane Alexander von Tobien (*Die Agrargesetzgebung Livlands im 19. Jahrhundert. Bd. I. Die Bauerverordnungen von 1804 und 1819*. Berlin, 1899, lk. 263–265). Mellin ise kirjeldab oma rolli agraarreformi ettevalmistamisel ja konflikti Liivimaa rüütelkonnaga Saksamaal ilmunud anonüümse artiklis “Einiges über die Bauer-Angelegenheiten in Liefland” (Isis, 1822, vg. 1145–1151).

¹⁵ Oma käsikirjalistes märkustes François Gabriel de Bray teosele “Essai critique sur l’histoire de la Livonie” kirjutab Mellin selle kohta: “1804. aasta talurahvaseadus kindlustas talupoegadele ja nende järeltulijatele õiguse maaomandile. 1819. aasta seadusega said talupojad isikliku vabaduse, kuid kaotasid kogu õiguse maaomandile. Kogemus peab näitama, mis kasu see toob. Mõned mõisnikud on oma talupoegadega sõlminud rendilepingud pikkade aastate peale.” Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs (edaspidi LVVA), f. 4038, n. 2, s. 274, l. 34.

¹⁶ L.A. Mellin, *Noch Einiges...*, lk. 85.

tus “Vabad lätlased ja eestlased” Aleksander I kui vabastaja ühekülge ülistajana. Reformi, millega talupojad mõisniku suvast sõltuvusse seati, tegelikke sotsiaalseid tagajärgi ei suutnud Merkel hoomata. Mellin seevastu kritiseeris oma brošüüris asjalikult ja liigsete emotsioonideta reformi puudusi ja paljastas mõisnike omakasupüüdlikkust, mistõttu kubernanguvalitsus pidas vajalikuks ta raamatut levitamise hoopis ära keelata.¹⁷

Mellini reformiagarusel olid loomulikult piirid. Oma ajastu ja aadli esindajana ei seadnud ta Balti ühiskonna seisuslikku struktuuri kunagi küsimärgi alla. Kuid Mellin seostas aadli sotsiaalselt eelisseisundit tugeva tööetosega, seisusepsakatesse ja jõudeelu elavatesse aadlikesse suhtus ta põlgusega.

Liivimaa seisuseühiskonnas tuli Mellinil aktsepteerida ka pärisorjuse olemasolu, koos selle valgustusajastu inimest nõrdima paneva kaasnähtusega nagu inimeste müük. Neil puhkudel püüdis ta, nagu arvatavasti nii mõnigi teine kõlbeliselt tundlikum baltisaksa aadlik, kohelda talupoegi võimalikult humaanselt ja hoolitseda nende edasise käekäigu eest. Seda tunnistab Mellini kiri 6. märtsil 1799 oma nõole, Rutikvere mõisnikule Otto Friedrich von Pistohlkorsile, keda ta pidas oma aatekaaslaseks: “Ma pean just laskma transportida mõningaid inimesi, keda Te Jaani pastoraadist¹⁸ otsite. Need vaesed inimesed ütlesid, et Teid küll tuntakse hea härrana; teisalt aga on igale inimesele kaasa sündinud kiindumus selle maalapi vastu, kus ta on sündinud, kus on tema maatükike ja kus ta on lootnud elada ja surra. Meie mõlema mõtteviis selles küsimuses on meile teada. Kuna meie juures on inimese- ja loomakaubandus tavaline asi, siis me kohaneme küll oludega, kuid kaasinimeste kohtlemisel me

eristame inimest loomast, nagu see nii mõnegi puhul, kes ennast meelsamini tiitli, lindikese ja tähega kaunistab, nii ei ole. Kuna ma suudan nende inimestega eesti keeles rääkida ja ma neid lohutasin, siis näis algul, et nad mind ei usalda, usaldusliku vestluse juures aga avanes nende hing varsti, nii et me kõik olime liigutatud. Te suudate, armas nõbu, Teie tuntud leebusega nendele uutele kolonistidele, kes aga erinevalt teistest kolonistidest ei lahku oma sünnipaigast vabatahtlikult, nende praeguse olukorra talutavaks muuta. Teie õilis süda on mulle tagatiseks, et Te seda teete. Ka minule valmistab see mõte meelerahu, sest need inimesed on end siin näidanud heast küljest.”¹⁹

Kriitilises situatsioonis võis aga Mellin talupoegade suhtes üsna karm olla, nagu tõestab tema kiri 12. juulil 1812 Liivimaa tsiiviilkuberneri Du Hamelile.²⁰ Ta kirjeldab seal pärast Napoleoni Venemaa-sõjakäiku talupoegade hulgas alanud rahutusi ja märgib sealjuures: “Kui see nii edasi läheb, siis on see sisevaenlane ohtlikum kui välisvaenlane.” Mellin on arvamusel, et seda “tahumatut jõuku” on võimalik veenda “vaid ihunuhtlusega”, ja teeb tsiiviilkuberneri ettepaneku saata “tungiva hädaohu korral” välja väike, 40–50-meheline kasakate komando. Ta juurdekirjutusest kirjale ilmneb, et rahutuste põhjuseks olid kuuldused talupoegade vabadusest, mis saabuvat koos Prantsuse vägedega.²¹

Peale Mellini oli veel teisigi baltisaksa mõisnikke, kes kas kristlik-hernhuutlikest või siis valgustuslik-humaansetest impulssidest ajendatuna olid talupoegadega patriarhaalsetes suhetes ja kohtlesid neid oma aja arusaamade järgi hästi. Kuid sellele lisaks omistas Mellin suurt tähtsust eesti ja läti talupoegade rahvusele, nende keelele ja kultuurile.

¹⁷ Allgemeines Kurländisches Amts- und Intelligenz-Blatt, nr. 10, 3. veebruar 1825.

¹⁸ Pastoraadi täpset nimetust ei ole Mellini kirja põhjal võimalik kindlaks teha. Saksakeelses originaalis mainitud “Johannis Pastorathe” nimelisi pastoraate on palju. Tõenäolisem on, et tegemist on Suure-Jaani või Kolga-Jaani pastoraadiga, mis ei asunud O. F. v. Pistohlkorsi mõisast väga kaugel.

¹⁹ Eesti Ajaloohiiv (edaspidi EAA), f. 2471, n. 1, s. 115, l. 16–17.

²⁰ LVVA, f. 3, n. 4, s. 580, l. 4.

²¹ “Levib teade või kuulujutt, et nii nagu Kuramaal olevat juutide ja teiste inimeste poolt talupoegade seas levitatud läti keeles trükitud teateid, milles prantslased lubavad neile vabadust, kui nad neid toetavad; samuti olevat neid inimesi siin ja seal ka Liivimaal nähtud. Kas ei peaks mitte pastoreid üles kutsuma oma inimesi kirikus ekslikest mõtetest vabastama.” Samas.

Sealjuures kuulus tema eelistus eestlastele, keda ta pidas lätlastest tugevamaks ja iseloomukindlamaks rahvuseks. Mellinil olid eesti rahva kohta üsna selgepiirilised ja terviklikud seisukohad, kuid ta ei ole neid kusagil süstemaatiliselt esitanud; need on olemas vaid laialipillatuna lühikestesse artiklitesse ja käsikirjalistesse märkustesse. Mõnes juba 18. sajandi lõpul avaldatud artiklis on Mellin korduvalt väljendanud vaateid, mis ennetaavad 19. sajandi esimese poole baltisaksa estofiilide omi.

Mellin tundis ühtlasi suurt huvi Baltikumi muinasaja vastu, teda võib pidada koguni esimeseks Balti arheoloogiks. Kartograafilistel mõõdistustöödel sattus ta paljude eelajalooliste linnusevaremete peale, millele ta pühendas Hupeli ajakirjades "Nordische Miscellaneen" ja "Neue Nordische Miscellaneen" kaks artiklit. Esimeses artiklis kirjeldab ta Varbola maalinna, mida ta oli mõõtnud.²² Teises, veelgi mahukamas artiklis "Teade vanast läti kindlusest Pilliskaln'ist ja mitmest kunagisest lätlaste ja eestlaste kindlustatud kohast; ka mõnedest muudest Liivi- ja Eestimaa vaatamisväärsustest"²³ toob Mellin ära pastoritelt (Friedrich Wilhelm v. Willmann Karjas, Jacob Heinrich Schlegel Koerus, Johann Friedrich Glanström Mihklis und Carl Conrad Rauch Viru-Jaagupis) saadud andmete põhjal lühikirjelduse Saaremaa ja Eestimaa maalinnadest ja muudest ehitismälestistest.

Sealjuures ei piirdu ta varemete väliskirjeldusega, vaid teeb selle põhjal ka mitmeid ajaloolisi järeldusi. Ta imetleb muinaseestlaste vaprust ja näeb selle tõendina eestlaste paremini rajatud muinaskindlustusi. Pagan-

likust ajast pärit vabadusearmastuse rudimente usub ta võivat täheldada kaasaegsetegi pärisoriste eestlaste iseloomus: "Nii on näha, et eestlased olid eriti lätlastega võrreldes paremini organiseeritud, julge, tegus ja oma julgeoleku eest hoolitsev rahvas; seetõttu oli raske neilt nende vabadust võtta. Nad võisid ka oma naabritel, kartlikel lätlastel, sageli elu kibedaks teha ja panna sellega aluse veel tänapäevani täheldatavale vihkamisele kahe rahva vahel, kuigi mõlemad on praegu allutatud ühesugusele saatusele. Ikka veel on eestlase juures märgata rohkem julgust, samuti näib tal olevat enam enesekindlust: seetõttu ei talu ta naljalt solvanguid, mida täiesti ebaõiglaselt tõlgendatakse tigidusena (eine Tücke). Seetõttu oleks õige niisuguse õilsa tunde jäänust mitte hävitada, vaid toimida nende [eestlaste] suhtes sama õiglaselt kui teistegi rahvaste puhul."²⁴

Umbes samal ajal arendab Mellin edasi oma seisukohti eestlaste rahvusiseloому kohta. Liivimaa mõõduka valgustaja Wilhelm Christian Friebe (kes ise ei varja oma põlgust eestlaste ja lätlaste "taimelaadse" või "loomaliku" elu üle) raamatus "Füüsikalisch-ökonomilische und statistische merkungen Liiwi- und Estimaa kohta" avaldatakse pikk tsiitaat Mellini täiesti teistlaadi mõtetest eestlaste kohta. Mellin kirjutab seal, et ta pani juba lapsena tähele eestlaste "küll mõnevõrra tahumatuid (etwas rohen), kuid peaaegu Homerose ja Ossiani stiilis" rahvalaule, kuid hiljem ei õnnestunud tal enam – nähtavasti eestlaste usaldamatuse tõttu täiskasvanud sakslaste suhtes – neid laule kuulata ega üles kirjutada.²⁵ Tema mõttekäik, milles ta tõlgen-

²² Nähere Beschreibung der alten ehstnischen Burg Warbola. – Nordische Miscellaneen, St.15–17, 1788, lk. 735–743.

²³ Nachricht von der alten lettischen Burg Pilliskaln, und von mehreren ehemaligen festen Plätzen der Letten und Ehsten; auch von etlichen andern lief- und ehstländischen Merkwürdigkeiten. – Neue Nordische Miscellaneen, St. 9/10, 1794, lk. 519–549.

²⁴ Nordische Miscellaneen, St. 15–17, 1788, lk. 742–743.

²⁵ Sama teema juurde pöördub Mellin 1822. aastal de Bray ajalooteose kohta tehtud käsikirjalistes märkustes uuesti tagasi: "Aga leidub veel, eriti eestlastel, rahvamuistendeid ja laule, millel on seos nende vanema ajalooaga, nagu võitlused, vanad valgete habemetega mehed, kes nõu annavad, mehi juhivad, surevad kangelased, lendleva lakaga pruuskavad ratsud jne. Poisikesena, kelle suhtes ei peetud ettevaatust vajalikuks, kuulsin ma mõnikord selliseid jutustusi ja laule otsekui retsitatiivi laadis, millele ma aga siis pöörasin vähe tähelepanu. Hiljem oleksin ma seesuguseid saagasiid meelsasti uuesti kuulanud, kuid inimesed olid kinnised ja ma ei suutnud oma eesmärki saavutada." LVVA, f. 4038, nim. 2, s. 274, l. 3.

dab eestlaste rahvakultuuri ja keelt peaaegu kui teadliku rahvusliku enesesäilitamise vahendit, eristub selgelt traditsioonilise valgustuse maailmavaatest: “Üldse, kui seda rahvust jälgida, siis on vaikselt märgatav, kuidas eestlased panevad iseendale ja oma keelele suurt rõhku. Laulude ja traditsiooni abil püüavad nad alal hoida teatud laadi rahvusajalugu.”²⁶ Kuigi Mellin teeb põhjendamatult ja spekulatiivselt teravat vahet Eestimaa provintsi eestlaste, keda ta isiklike kogemuste põhjal tundis, ning Liivimaa ja Saaremaa “kurnatud ja mandunud” eestlaste vahel, jõuab ta eestlaste tuleviku suhtes prohvetliku hinnanguni: “Kuid Tallinna-maa eestlasi, keda ma hästi tunnen, pean ma üldiselt võetuna auväärseks rahvaks, kes kannab vaikselt oma rinnas julgust ja õilsat eneseusaldust ja on seetõttu võimeline kunagi täiesti teistsugust rolli etendama kui praegu! – See aeg saabub lõpuks ka siiaaiale.”²⁷

Mellin mõistis küll põhimõtteliselt hukka talurahvarahutused, kuid sellest hoolimata Kose-Uuemõisa talupoegade ülestõus 1805. aastal pigem suurendas kui vähendas tema respekti eesti talupoegade suhtes. Kirjas kohalikule pastorile Gottfried Wilhelm Striedterile 6. novembril 1805, kus ta palub nende talurahvarahutuste kohta lähemat informatsiooni, nimetab ta selles seoses eestlasi lausa “jõurahvuseks” (eine Kraftnation).²⁸

Selliste, oma ajas erandlike mõtteavaldustega, mida krahv arvatavasti väljendas ka eravestlustes, võis ta pälvida vaid väheste kaas-aegsete heakskiitu. Laiemas avalikkuses hakati eestlaste ja lätlaste rahvusliku tuleviku

üle üldse arutlema alles pärast talurahva pärisorjusest vabastamist aastatel 1816–1819, kui Kuramaa Kirjanduse ja Kunsti Selts algatas nn. saksastamisdebat.

Kuigi pärisorjuse kaotamine ei toonud endaga esialgu kaasa märkimisväärsed positiivseid sotsiaalmajanduslikke muutusi talurahva elus, algas sellega Läänemere provintides siiski uus ajastu, sest koos pärisorjusega kadus ka tähtsaim õiguslik vahesein saksa ja “mittesaksa” elanikkonna vahel. Seni ei nähtud ühiskonnaredelil edasijõudnud eestlaste ja lätlaste saksastumises mingit probleemi, see oli otsekui loomulik protsess, mis oli kestnud juba sajandeid Baltikumi valitamisest alates. Nagu toonitab Reinhard Wittram, tähendas saksastumine kaas-aegsete silmis veel 19. sajandil mitte esijoones “rahvuse vahetust”, vaid “eluvormi muutust”.²⁹ Selliseid juhtumeid teadis piisavalt ka Mellin, nii et ta isegi sõandab tüpologiseerida saksastunud lätlaste ja eestlaste edasisi sotsiaalseid karjääre: “Hoolimata surutisest, mille all talupojad elavad, ei ole harvad näited, mil nad omaenda vaimujõu abil kõrgele tõusevad. Siinjuures täheldatavat seda, et sellistel juhtudel valivad lätlased pigem kaubanduse või muu ärilise tegevusala (was aufs Erwerben geht). Eestlaste hulgas seevastu leidub mitmeid, kes äratavad tähelepanu teaduse ja vaimu vallas ning paistavad silma sõjaväe- ja tsiviilteenistuses. Näidete esitamisest loobutakse, et mitte häirida veel elavate isikute või nende laste tagasihoidlikkust.”³⁰

Enamik valgustajaid ei näinud talupoegade rahvuses mingit omaette väärtust, nende kriitika ründas eelkõige pärisorjust koos sel-

²⁶ W. Chr. Friebe. *Physisch-ökonomische und statistische Bemerkungen von Lief- und Ehistland oder von den beiden Statthalterschaften Riga und Reval*, 1794, lk. 285.

²⁷ Samas, lk. 286.

²⁸ “Minu nõbu [tõenäoliselt Otto Friedrich von Pistohlkors] ei olnud ise kõigest nii täpselt informeeritud, kuid siiski võis sellest ebapiisavast jutustusest ometi nii palju aru saada, et kogu rahutuste juures oli talupoegade puhul ikkagi täheldatav teatud laadi kord ja õilsameelsus. Need asjaolud suurendavad minu teadmishimu ja tugevdavad minu arvamust meie eestlastest, et nad on jõurahvus ning võimelised ja väärilised paremaks saatuseks, mida ainult vähesed tunnetavad, kuid mida enamik mõista ei taha ja moonutab.” Eesti Ajaloomuuseum, f. 50, n. 1, s. 211 (Krahv Ludwig August Mellini “Concepten-Buch” Biriņis aastatel 1801–1806), l. 87.

²⁹ R. Wittram. *Das Nationale als europäisches Problem. Beiträge zur Geschichte des Nationalitätsprinzips vornehmlich im 19. Jahrhundert*. Göttingen, 1954, lk. 156.

³⁰ L. A. Mellin. *Noch Einiges...*, lk. 9–10.

le negatiivsete majanduslike, sotsiaalsete ja moraalsete tagajärgedega. Karl Philip Michael Snell ja Johannes Christoph Petri tõlgendasid eesti ja läti keele säilimist kui veel üht baltisaksa aadli kuritegu kohalike rahvas- te vastu, et takistada teiste keelte mittetund- mise abil nende põgenemist ja neid seeläbi veelgi kindlamini sunnismaisuses hoida.³¹ Samuti tugevdavat keeleerinevus sakslaste üleolekutunnet muukeelsete talupoegade suhtes. Alles Merkel oma "Lätlastes" ründab mitte üksnes pärisorjust, vaid süüdistab bal- tisaksa aadlit läti (ja kaudselt ka eesti) rah- vuse ajaloolise arengu takistamises, selle su- rumises ühe seisuse kitsastesse raamidesse. Kuid ka Merkeli suhtumine rahvusküsimus- se oli heitlik, maailmavaatelt oli ta pigem 18. sajandi kosmopoliitlik-ratsionalistliku valgus- tuse esindaja.³²

Kuramaa Kirjanduse ja Kunsti Seltsi val- landatud diskussioonis lätlaste ja eestlaste saksastamise küsimuses, mis avaldati seltsi toimetistes,³³ võib täheldada mitmeid hoia- kuid. Pastor Adam Conradi sõnavõtt, kes lõpetas oma kõne üleskutsega "Ei ühtki lät- last enam!", kõlab juba pisut kaasa Napoleo- ni-vastaste sõdade saksarahvuslik vaimustus, mis aegamisi tungis ka Läänemere provintsi-

de traditsiooniliselt konservatiivsesse ja sei- suslikult rangelt liigendatud ühiskonda. Conradi tekstis kohtab esimesi murenoote Balti provintside "saksluse" säilimise pärast, kuid enamjaolt kasutab temagi valgustuslik- ke ja ratsionalistlikke argumente: saksastu- mine loovat lätlastele ja eestlastele paremaid võimalusi hariduse omandamiseks ja sotsiaal- seks tõusuks ning tõstvat mõlema rahva ül- dist kultuuritaset. Kuid tema häääl jäi vähe- musse, sest enamik diskussioonis osalejaid suhtus saksastamisse eitavalt. Mitmetes sõna- võttudes on adutav herderlik-rahvusromanti- line hoiak, mis omistas suurt väärtust igale rahvusele ja keelele ning rõhutas keele ja rah- vuskultuuri arendamise vajadust. Eriti selge- piirilisel esitab neid vaateid tuntud estofiil, Pärnu pastor Johann Heinrich Rosenplänter.³⁴

Kahte diskussioonis osalenud aadlikku, kes samuti suhtusid saksastamisplaanidesse eitavalt, häiris peamiselt saksastamisega pa- ratamatult kaasnev Balti ühiskonna seisuse- piiride nõrgenemine.³⁵ Seda seisukohta jagas arvatavasti baltisaksa aadlike enamus, sest Balti rüütelkonnad ei olnud kunagi ette võt- nud midagi tõsist eestlaste ja lätlaste saksas- tamiseks ning saksastamisplaanid jäid üksi- kute eestlaste ja lätlaste suhtes pigem hea-

³¹ "Oleks lihtne olnud kehtestada kogu maal järk-järgult saksa keel, nagu seda tehti Preisimaal, kus nüüd on algne kohalik keel saksa keele poolt täielikult välja tõrjutud. Kuid ma usun, et Liivi- ja Eestimaa kristlikel vallutajatel oli heategev kavatsus kõita rahvas nii tugevasti orjusekütkeisse, et nad ei teaks midagi muud peale selle." K. Ph. M. Snell. Beschreibung der russischen Provinzen an der Ostsee. Jena, 1794, lk. 164; peaaegu sõna-sõnalt kordab Snelli ka J. Chr. Petri. Ehstland und die Ehsten oder historisch-geographisch-statistisches Gemälde von Ehstland. Gotha, 1802, T. 1, lk. 148.

³² Vt. Merkeli peateose uusimat, kommenteeritud väljaannet: G. H. Merkel. Die Letten vorzüglich in Liefland am Ende des philosophischen Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Völker- und Menschenkunde. Nach der Ausgabe Leipzig 1796 herausgegeben, mit einem Stellenkommentar und einem Nachwort versehen von Thomas Taterka. Wedemark, 1998; kokkuvõtlikult Merkeli kohta vt. J. Heeg. Garlieb Merkel als Kritiker der livländischen Ständegesellschaft. Zur politischen Publizistik der napoleonischen Zeit in den Ostseeprovinzen Rußlands. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien, 1996.

³³ Jahresverhandlungen der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst, kd. 1, Mitau, 1819, lk. 87–91; kd. 2, Mitau, 1822, lk. 15–24; baltisaksa ühiskonnas peetud saksastamisdiskussiooni kohta laiemalt vt. H. Thimme. Kirche und nationale Frage in Livland während der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Der Pastor und Generalsuperintendent Ferdinand Walter und seine Zeit. Königsberg, Berlin, 1938, lk. 51–81; H. Garve. Konfession und Nationalität. Ein Beitrag zum Verhältnis von Kirche und Gesellschaft in Livland im 19. Jahrhundert. Marburg a.d.L., 1978, lk. 95–105; I. Jürjo. Das nationale Erwachen der Esten im 19. Jahrhundert – ein Verdienst der deutschbaltischen Aufklärung? – Nordost-Archiv, kd. IV/1995, v. 2, lk. 422–424.

³⁴ Rosenplänteri kirjutise on koos eestikeelse tõlkega uuesti avaldanud Leo Anvelt koos Toivo Tasa artikliga: Rosenplänter ja valgustusliikumine. – Keel ja Kirjandus, 1982, lk. 364–370.

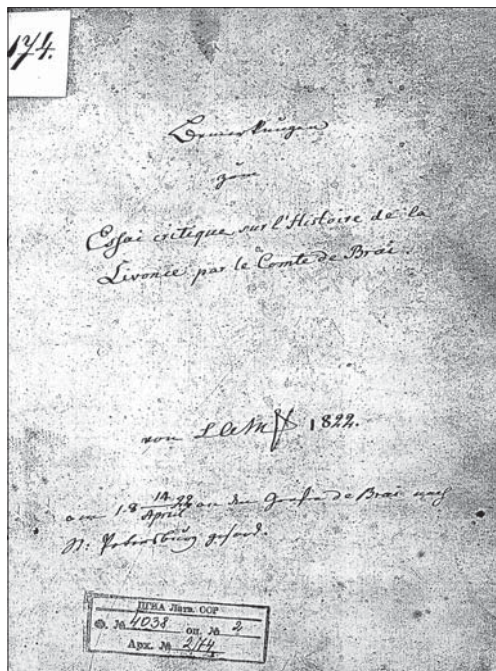
³⁵ Ülemõuekohtunõunik Carl von Engelhardt: "Talupoeg olevat oma loomult määratud mehaanilisi töid tege- ma, seetõttu ei pea talle tema atra ja vikatit vastikuks tegema..." – Jahresverhandlungen..., kd. 2, lk. 21.

tahtlikult häälestatud baltisaksa literaatide vagadeks soovideks.

Seni ei teatud, et ka Mellin võttis saksastamisdispuudis sõna,³⁶ sest tema 25. juulil 1822 Kuramaa Kirjanduse ja Kunsti Seltsile selles küsimuses saadetud kiri on jäänud käsikirja.³⁷ Arvatavasti jättis selts selle kirja avaldamata, kuna see saabus juba pärast dispuudi lõppu. Ka Mellin lükkab tagasi lätlaste ja eestlaste saksastamisplaani, argumenteerides selle vastu samuti herderlikest seisukohtadest lähtudes. “Sellele näib loodus vastu rääkivat” ja “iga rahvuse keelde ja eripärasse suhtun ma suure lugupidamisega” – on need kaks lausekatkendit tema kirjast, mis seda kinnitavad. Mellini kiri Kuramaa Kirjanduse ja Kunsti Seltsile käsitleb peamiselt lätlasti, kuid kirja lõpus kuulutab ta jällegi oma suurt sümpaatiat eestlaste suhtes ja imetleb eesti keele suuri väärtusi, seda ka oma emakeeleks nimetades.

Umbes samal ajal püüdis Mellin koostööd teha teise “maailmamehega”, krahv François Gabriel de Bray’ga (1765–1832), prantslasega, kes oli Baieri diplomaatilises teenistuses. Abiellunud baltisaksa aadlidaamiga, õppis de Bray Läänemere provintse lähemalt tundma ja avaldas 1817. aastal teose Liivimaa ajaloo kohta “Essai critique sur l’histoire de la Livonie”. Teose ajaloolises osas arendab ta kriitilist diskussiooni Liivimaa valgustuse, eriti Merkeli ahistoristliku ajalookirjutusega; teose teine osa on pühendatud kaasaja Liivimaa olukorra kirjeldamisele, mis sisaldab eemaltvaataja huvitavaid tähelepanekuid.³⁸

De Bray kavatses välja anda raamatu uue, parandatud trüki ning palus Mellinil teost korrigeerida ja täiendada. 1822. aastal saatis Mellin talle oma märkused.³⁹ Kuna plaanitsetud uuustrükk siiski ei ilmunud, andis

Mellini märkused de Bray teoste kohta: tiitelleht.

Mellin oma veel kord läbi töötatud märkused üle Riia linnaraamatukogule.⁴⁰

Mellin ei pane küsimärgi alla de Bray ajalookontseptsiooni, mis, vabana senise Liivimaa ajalookirjutuse antikatooliklikust afektist, hindas Liivimaa keskaega objektiivsemalt ja tasakaalukamalt, kuid mõnes tema märkuses on siiski tuntav Liivimaa valgustusajaloo ristsõdijaid needev meelsus. Ta vaidlustab põhimõtteliselt baltisaksa ülemvõimu ajaloolise legitiimsuse Läänemere provintside: “Noorem põlvkond jõuab üha enam äratundmisele, et aadellik eesõigus ei saa olla omada orjadena armetuid loominimesi, eesõigus, mille, kui usutakse end eriti patriootlikult väljenduvat, võitlesid oma verega välja meie

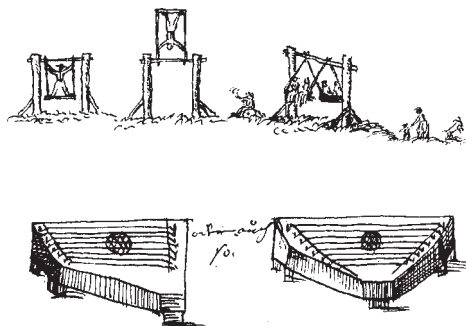
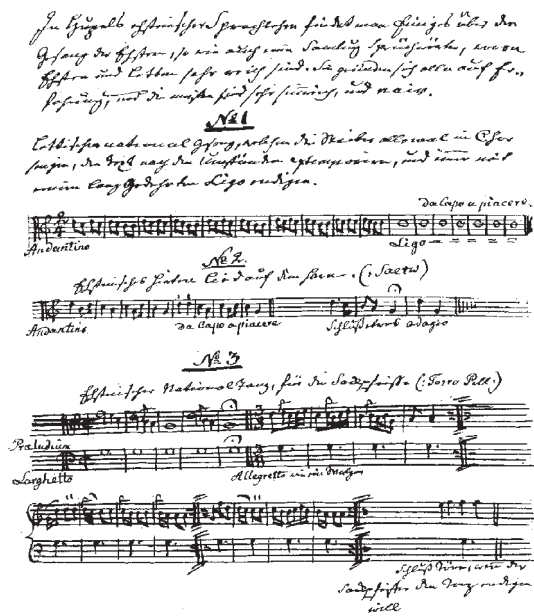
³⁶ Ainult Georg Berkholz (Des Grafen Ludwig August Mellin bisher unbekannter Originalbericht über das angebliche Griechengrab an der livländischen Meeresküste. Riga, 1875, lk. 12) mainib Mellini kirja saksastamise küsimuses Kuramaa Kirjanduse ja Kunsti Seltsile, kuid ta ei käsitle seda lähemalt.

³⁷ Vt. lisa.

³⁸ Vt. M. Hellmann. Ein bayerischer Diplomat als Geschichtsschreiber Livlands. München, 1978.

³⁹ Omakäeline käsikiri pealkirjaga “Bemerkungen zum Essai critique sur l’Histoire de la Livonie par le Comte de Bray von L. A. Mellin 1822 am 14. April 1822 an den Grafen de Bray nach St. Petersburg gesandt” asub Läti Riiklikus Ajalooarhiivis. LVVA, f. 4038, n. 2, s. 274.

⁴⁰ See võõra käekirjaga kirjutatud puhtandeksemplar on hiljem sattunud Liivimaa rüütelkonna arhiivi. (LVVA, f. 214, n. 6, s. 287) Käsikirja mõlemad versioonid on paljuski kattuvad, kuid pole siiski mitte täiesti identsed.

Joonistused Mellini tekstist.

< Noodid eesti rahvatantsudele ja -lauludele.

esivanemad. Sa armas jumal!? – ? Kes siis kutsus neid esivanemaid siia võitlema ja maa rahumeelsetelt omanikelt nende omandit ja vabadust röövima?!!”⁴¹

Mellini põhilised täiendused puudutavad “Essai” kaasaega käsitlevat osa. Eriti põhjalikult kirjeldab ta eesti talupoegade kombeid ja rahvakultuuri, mida ta erinevalt de Bray’sst vahetult tundis. Mitmetel tähelepanekutel on kahtlemata kultuurilooline allikaväärtus. Siinjuures tuli kasuks Mellini muusikaharrastus. Mellini vanemad ja õed-vennad olid kõik muusikasõbrad ja nii puutus ta muusikaga kokku lapsepõlvest peale. Itaalias oli tal võimalus õppida tuntud itaalia heliloojate juures, hiljem on Mellin ka ise heliloominguga tegelnud.⁴² Seetõttu köitsid just eesti ja läti rahvamuusika ja -tantsud tema tähelepanu. Mõned laulud toob Mellin oma märkustes ära isegi koos nootidega ja kirjeldab lähemalt talupoegade muusikariistu. Samuti vaatleb ta üksikasjalikult ja ilmse poolehoiuga eestlaste pulmakombeid.

Mellin ei fikseeri mitte üksnes rahvakultuuri hetkeseisu, vaid ta täheldab ühtlasi eesti talurahvauhiskonna aeglast, kuid pidevat akulturatsiooniprotsessi, s.t. paljude saksa kultuurimõjutuste ülevõtmist. Nii kirjeldab Mellin juba tema eluaja jooksul aset leidnud muudatusi: “Kui ma 1820. aastal pärast pikka aega olin jälle kord minu tegelikul isamaal, Tallinna-maal ja peatusin ajal, mil mõisates korraldatakse sinna kogunenud talupoegadele tavapärane jaanipidu (Johannis Schmaus) või rahvapidu (talgud), ning reeglina ei tohi ära jääda tants, peamiselt Haapsalu kandis, olid minu suureks kurvastuseks torupill ja rahvatants moest läinud. Selle asemel mängiti viiulitel ainult valssi ja tantsiti saksa kombel valssi ning eriti naiste hulgas leidis väga palju neid, kes erilise graatsiaga valssi keerutasid.”⁴³ Ning Mellini mure eesti rahvakultuuri tuleviku pärast tundub päris modernsena: “Need rahvuslikud muusikariistad, muusika ja tantsud on juba mõnel pool olemast lakanud ning mood on nende asemele toonud

⁴¹ LVVA, f. 214, n. 6, s. 287, lk. 63.

⁴² "Teatri jaoks olen ma palju muusikat komponeerinud, nii Peterburis kui ka Riias ja Tallinnas, teiste hulgas ka muusika Kotzebue naisjakobiinide klubile. Oma nime ei ole ma nende helitööde juures kunagi nimetanud. Ma olen väga sageli komponeerinud muusikat väiksematele luuletustele ja teistel puhkudel sõprade ringis." LAB, Ms. 458 (Selbstbiographie von L. A. Graf Mellin), l. 110.

⁴³ LVVA, f. 4038, n. 2, s. 274, l. 12–13.

viuli ja teised saksa tantsud ja laulud, nii et kõik rahvuslik (das Nationelle) kaob aja jooksul täiesti. Nii mõnigi vana komme väärisk säilitamist. Tulgu kõik uus sellele heale jõulisele rahvale vaid alati kasuks...”⁴⁴ Sama nähtust täheldas Mellin eestlaste rõivastumistiili juures, mis üha enam matkis sakslasi.⁴⁵

Ka vennastekoguduses, mida soosis restaurationiajastu usuline ärkamisliikumine, nägi iseenesest mitte religioonivaenulik Mellin eesti talurahvakultuuri ohustavat faktorit: “Üha enam võimust võttev hernhuutlus tõrjub kõrvale igasuguse rõõmsameelsuse. Muusika, laul ja tants on kadunud ja nende asemele on asunud vaikne endassepöördunud nüri mõttemõlgutamine (dumpfes Hinbrüten), kõigi põlgamine, kes ei kuulu nende hulka. Nad laulavad ainult vaimulike laule.”⁴⁶

Vennastekogudusse suhtumises oli Mellin solidaarne selliste ratsionalistlike Liivimaa vaimulikega, nagu Otto Wilhelm Masing, Johann Heinrich Rosenplänter ja Karl Gottlob Sonntag, kes sattusid hernhuutlastega vaheusse konflikti ja nägid vennaste suurenevas aktiivsuses ohtu rahvalagustusele.⁴⁷ Ärkamisliikumine puudutas väga ebameeldivalt ka Mellini ennast, sest 1814. aastal kujunes tema väimehe Hermann von Reuterni eestvõttel Bīriņi mõisast ekstaatiliste laikusuliste kogunemiskoht. Riias viibinud Mellini informeeriti sellest alles siis, kui tema mõisas toimunud palvetundidel hakkasid “ärkanud” nägema hallutsinatsioone ja sündmused arenesid

35.

Lettischer National-Gesang, welchen die Weiber allezeit im Chor singen.

No I. Andantino

Hier wird nach den Umfänden der Text auf der Stelle gedichtet. Lihgo

Lihgo - - -

Ehstnisches Hirtenlied.

No II. Allegretto

Schluss des Stückes, wird Largo gespielt. da Capo a piacere

Lied bei gemeinschaftlichen Arbeiten!
Spield.

No III. Allegretto.

Noodid Mellini märkuste puhtandvariandist.

usumäratsuslike ekstsessideni, nii et võimud olid sunnitud sekkuma.⁴⁸

Seega ei pane imestama, et Mellin iseloomustab oma märkustes hernhuutlasi peamiselt negatiivselt. Mellin mõonab, et hernhuutlikud talupojad “paistavad küll silma suurema kõlbelisuse ja korralikkusega”⁴⁹, kuid teda hirmutab selle usulahu kõrkus ja suurenev sallimatus pärast keiser Aleksander I 1817. aasta “armumanifesti”. Ühe “väga rusuva näitena” mainib ta hernhuutlaste agitatsiooni O. W. Masingu rahvalagustuslike teoste vastu, kes “sealjuures tõi ohvriks oma varanduse”.⁵⁰

⁴⁴ LVVA, f. 4038, n. 2, s. 274, l. 14.

⁴⁵ “Eestlaste rõivastus läheneb taoti üha enam sakslaste omale. Seda peamiselt naiste juures, eriti neil, kes teenivad mõisates ja linnades. Tüdrukute tõeliselt kaunist riietust, mida ehtisid nende peapärjad (Perg) ning paljud lilled, suled ja lendlevad kirjud siidlindid, nende lühikesi peenelt väljaõmmeldud pluuse, enamasti väljaõmmeldud palistusega musti seelikuid ja laiui võid keha ümber, mis kujundasid väga meeldiva saleda talje, on veel vaid kõrvalistes kohtades väga harva näha ja selle asemele tulevad poolsaksa, tihti täiesti saksa rõivad.” Samas, l. 15.

⁴⁶ Samas, l. 11.

⁴⁷ Vt. R. Põldmäe. Ratsionalistide vastuolusid vennastekoguduse ja selle kirjandusega. – R. Põldmäe. Kultuuriloolisi vahelugemisi. Tallinn, 1979, lk. 23–66.

⁴⁸ Vt. J. Eckardt. Eine livländische Spukgeschichte von 1814. – J. Eckardt. Russische und baltische Charakterbilder aus Geschichte und Literatur. Leipzig, 1876, lk. 436–457; A. Buchholtz. Die Krüdener-Blau'sche Betgesellschaft in Riga und ein Ausbruch religiöser Verrücktheit in Kolzen. – Baltische Monatsschrift 1898, lk. 29–50, 96–120. Mõlemad artiklid toetuvad Mellini poolt nende sündmuste kohta kogutud dokumentatsioonile: LVVA, f. 6810, n. 1, s. 108.

⁴⁹ LVVA, f. 214, n. 6, s. 287, lk. 52.

⁵⁰ LVVA, f. 214, n. 6, s. 287, lk. 56; vt. ka lk. 66.

Mellin peab seda, tema arvates silmakirjaliku usulahu riigile kahjulikuks ning on veendunud, et just hernhuutlased etendasid mitmetes talurahvarahutustes juhtivat rolli: “Kui 1783 kehtestati pearahamaks, 1802 määrati kindlaks loonusandamid (die Natural-Abgabe erlassen) ja 1804 kehtestati uus talurahvakorraldus ja leidsid aset rahvaülestõusud, olid nende algatajaks ja hingeiks hernhuutlased. Nad kogunesid oma palvemajadesse, kus nad pidasid nõu suletud uste taga. Kõik ettepanekud vaid suurendasid nende tõrksust, kuni lõpuks pidi tulema sõjavägi ja ükskord nende pihta isegi suurtükist tuld andma. Nad läksid küll laiali, kuid ei andnud oma nina mehi ikkagi välja.”⁵¹

Mellin polemiseerib korduvalt de Bray üleolevate hinnangutega Balti rahvaste võimekuse kohta. Tüüpiline argument oli, mida kordas ka muidu võrdlemisi eelarvamustevaba Baieri diplomaat, et eestlastel puuduvad abstraktseid ja muidu õilsaid mõisteid väljendavad sõnad, nagu “tänulikkus” ja “vabadus”.⁵² Mellin vaidlustab mõned sellised kohad de Bray teoses, toob näiteid vastavate sõnade olemasolu kohta eesti keeles ja kinnitab oma kogemustele toetudes, et eesti talupojad on võimelised vägagi suuremeelselt käituma.⁵³ Ta lisab juurde, et baltisakslased tulevad ühekülgselt ja alahindavast hinnangust eesti ja läti keele sõnavaravaesuse kohta meelsasti järgmise teesi eestlaste ja lätlaste üldise vaimse alaväärtuslikkuse kohta: “Kui sündinud liivi- ja eestimaalased eitavad niisuguste mõistete olemasolu rahvusel, siis korrutavad nad ilma lähema uurimiseta teistele järele või

tahavad nad peamiselt neid mõisteid pärisrahvaste juures ignoreerida, et sellest järeldada, et niisuguseid inimesi peaks kohtlema nagu kariloomi. Niisuguseid ütlusi olen ma varem sageli kuulnud, kuid nüüd enam mitte, kuna osalt mõeldakse teisiti või häbenetakse niisuguseid arvamusi valjult välja öelda.”⁵⁴

Samuti väitleb Mellin, et eestlaste ja lätlaste masendav sotsiaalmajanduslik olukord ei saagi neile luua tingimusi ega motivatsiooni oma võimete väljaarendamiseks: “Meie pärisrahvad on liiga oma maa külge aheldatud. Kõik ta [rahva] vaimsed ja kehalised jõud kuuluvad ta isandale, mille eest ta saab sageli veel hoope ning talle tasutakse halvasti. Seetõttu peidab talupoeg meelsasti oma talenti või kasutab seda nii hooletult kui võimalik.”⁵⁵

Seda poleemikat jätkab Mellin kuni oma elupäevade lõpuni. Veel 20. veebruaril 1835, mõni nädal enne surma, saadab ta “Rigaische Stadtblätteri” toimetusele artikli, kus ta vaidleb ägedalt vastu teda ärritanud ja arvatavasti väga levinud väitele, et eestlased ja lätlased on tänamatud ning õilsateks tunneteks ja tegudeks võimetud.⁵⁶ Ilmselt olid vana humaanse krahvi mõtted vastuvõtmatud ka biidermeieri ajastu baltisaksa ühiskonnale, sest tema artikkel ei ole Riia linnalehes kunagi ilmunud.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Mellini suhted eesti ja läti talupoegadega tuginesid patriarhaalsele, talupoegade suhtes heatahtlikule perekonnatraditsioonile ja eelkõige valgustuse liberaalsele humaansusele, baltisaksa kaasaegsete seas tõuseb Mellin esile veel oma erilise huvi ja sümpaatiaga eestlaste rahvuskarakteri ja rahvakultuuri vastu.

⁵¹ Samas, lk. 53. Talurahvaülestõusudele ässitamisest süüdistasid vennastekogudust veel paljud kaasaegsed, kuid asja lähemal uurimisel selle kohta enamasti piisavaid tõendeid ei leitud. Vt. G. Philipp. Die Wirksamkeit der Herrnhuter Brüdergemeine unter den Esten und Letten zur Zeit der Bauerbefreiung (Vom Ausgang des 18. bis über die Mitte des 19. Jhs.). Köln, Wien, 1974, lk. 254–257.

⁵² F. G. de Bray. Essai critique sur l’histoire de la Livonie suivi d’un tableau de l’état actuel de cette province. T. 1. Dorpat, 1817, lk. 56.

⁵³ “Mulle on teada väga paljud näited meie pärismaalaste (unserer Nationalen) õilsameelsuse kohta, mille tunnistajaks ma ise olin. Kui Essai critique’i autorile saaks nendest abi olla, siis võiksin ma arvestatava hulga välja pakkuda. Üldiselt võttes on talupojad umbusklikud ja kinnised ja kes saaks neile seda pahaks panna? Kui nad aga on veendumusele jõudnud, et nendega ollakse ustav ja aus, siis on nad täis usaldust, avameelsed ja nendega on väga hea ümber käia. Seda väidan ma enda kogemuste põhjal ja paljud nõustuvad minuga.” LVVA, f. 4038, n. 2, s. 274, l. 17.

⁵⁴ Samas, l. 4.

⁵⁵ Samas, l. 4–5.

⁵⁶ Vt. lisa.

Lisa:

Ludwig August v. Mellini kiri Kuramaa Kirjanduse ja Kunsti Seltsile. Bīriņi, 25. juuni 1822⁵⁷

Kirjanduse seltsi poolt mulle saadetud teie annaaside teise köite sain ma kätte ja lugesin seda minu jaoks väga hinnalist kingitust suure huviga, kusjuures mitmed käsitlused kõitsid mind erakordselt. Arvamustel meie lätlaste saksastamise kohta on **poolt** ja **vastu** põhjendusi. Minu arusastamise kohaselt pean ka mina tunnistama end kindlasti kõige selle vastaseks, mis võib kaasa aidata läti keele tõrjumisele.

Ma olen selle poolt, et ühtki keelt ei tohi selleks hävitada, et [ühiskonna] valitseval osal muga-vam oleks või, nagu tavatsetakse öelda, et valitsetavaid edendada ja õilistada. Iga rahvas ja ta keel olid kunagi tahumatud ja arenesid hiljem välja. Iga rahvuse keelde ja eripärasse suhtun ma suure lugupidamisega, kui selles ei leidu midagi ilmselt kahjulikku.

Kas olekski võimalik või soovitatav kehtestada rahvaste ühetaolisust? [eine Uniformität einzuführen]. – Sellele näib loodus vastu rääkivat. Isegi omaette perekondades on näha, kui väga erinevad on õed-vennad, kusjuures igaüks võib kõigi oma iseärasuste juures olla sellegipoolsest väga lugupidamisväärne.

Et valitsetavad **peaksid** omaks võtma valitsejate keele ja seda esialgu küll ainult kui asjaajamiskeele – see mõte ei ole uus ja ma olen kuulnud seda korduvalt väljendavat, selleks tuleb kindla käsuga kindlaks määrata tähtaeg *a quo*, sest inimene suudab sunni abil alati rohkem korda saata, kui seda saab oodata tema vabast tahtest.

Üleüldse soovin ma, et kõiki mõtteavaldusi keele hävitamise kohta, millel võivad ka meie jaoks olla tagajärjed, pigem hoopiski mitte kuuldavale ei toodaks. Meie Aleksandri ajal pole küll muresemiseks põhjust. Ta suur hing austab kõiki rahvaid ja keeli. Seda kui keisririigi piibliseltsi esimene liige, ning tema võimsa kaitse all tõlgitakse piibel ta suure riigi kõigisse keeltesse, kas kuludega või ilma, või levitatakse seda tühise hinna eest. Ta rajas saksa ülikooli. Lätlaste ja eestlaste keele jaoks rajati omaette õppetoolid. Uutes talurahvaametkondades on alaminstantides asjaajamine rahvakeeles ja ülemametkonnas jällegi saksa keeles, just nii nagu teistes meie maa ametkondades aetakse asju, mis jõuavad senatisse, jällegi vene keeles. Kui valitsetav osa peaks tingimata valitseja keele üle võtma, siis oleks palju mõistetavam, kui lätlased võtaksid üle nende keelega niigi suguluses oleva vene keele. Vaimule ja teadmiste kasulikkude võõraste keelte õppimist on Venemaa valitsejad tugevasti soodustanud ja paljude aastate eest ilmus ukaas, et venelased peavad õppima unarusse jäetud saksa keelt, muidu nad riigiteenistusse ei saa. Meie lätlased võivad seega samuti õppida võõraid keeli, nagu mõned teevad juba praegu, jätmata seepärast hooletusse oma keelt, mida peab juurdetulnud teadmistega pigem rikastama ja õilistama.

Ma tean mõnda saksastunud või saksastuda soovivat lätlast, kes arvab seetõttu enda olevat tõusnud oma vendadest kõrgemale. Nad suurendavad vaid niinimetatud väikesakslaste hulka,

⁵⁷ Kirja originaali ei ole Kuramaa Kirjanduse ja Kunsti Seltsi arhiivis (LVVA, f. 5759) säilinud. Üks ära kiri sellest kirjast asub Hesseni Riigiarhiivis Marburgis, f. 702 (Livländische Ritterschaft, Familienarchiv Mellin), s. 70, nr. 89; teine ära kiri asub Riias (LAB, Ms. 378, lk. 53–60).

seda (mõnede eranditega) rikutud inimklassi, täis ülbust ja pretensioone mitesakslaste suhtes. Meie toitjaid, talupoegi, tuleb vaid kohelda kohase väärkuse ja lugupidamisega, siis hakkavad nad ka iseendast lugu pidama ega taha enam sakslasteks saada. Kellelgi, kes räägib saksa keelt, ei tule siis pähe kohelda lätlasi põlglikult, kuna nad räägivad läti keelt ja on lätlased. Teistes maades, näiteks Prantsusmaal või Inglismaal ei tule keegi, kes räägib saksa keelt, mõttele pidada neid rahvusi endast alamaks, kuna nad on prantslased või inglased ja räägivad oma keelt. Kas meie rahvus ja ennekõike keel ei võidaks ka lugupidamist, kui lakkaksime neid meie toitjaid nii väga alavääristamast? Tõesti, saksastamine ei tooks rahvale mingit kasu, kui teda sealjuures tahetakse alati lätlastena kohelda [wenn man es dabey immer auch auf lettisch behandeln will].

Saksastunud lätlased näivad mulle prantsuse kõrkuse ees painduvate prantslastunud sakslastena, kes peavad ennast seetõttu paremaks ja pingutavad lisaks saksa keelt halvasti rääkida, väites, et see lame keel ei ole suuteline haarama ega väljendama nende mõtteküllust, nende hinge peeni tundeid. Selliseid ütlusi oli mul võimalik kõige rohkem täheldada ajal, kui tundlemine oli päevakorras ja kuulus hea tooni juurde. Muuseas ei eita keegi keeleoskuste kasulikkust ja üks keel võibab teise kaudu.

Austatagu iga keelt, kui ka asjaajamiskeel peaks mõni teine olema, nagu see ei ole ka sageli teisiti võimalik. Ungarlastel on saksa valitseja, ja nende ametkondade keel on iidsetest aegadest peale ladina keel. Meil on selleks saksa keel ja selle suure riigi paljude metsikute rahvaste (rohen Völkern) juures peavad võimud kasutama vene keelt.

Kui valitsetavad peaksid vahetama oma keele valitsejate keele vastu, siis milline segadus sellest tekiks, eriti valitsejate sagedase vahetumise korral, mille poolest eriti meie ajastu on nii rikas. Selle järgi oleksid lätlased algul pidanud vahetama oma keele alamsaksa keele (ja asjaajamiskeele ladina keele), siis poola, siis rootsi ja nüüd vene keele vastu.

Kreeklased said oma kultuuri egiptlastelt, roomlased kreeklastelt, germaanlased roomlastelt ja teised rahvad jälle germaanlastelt. Iga rahvas säilitas aga oma keele ja vääristas seda kultuuri abil, või tekkis segakeel, nagu hispaania või prantsuse keel.

Meie lätlased võivad oma keeles õppida kõike, mida nad vajavad põllumeeste või käsitööliseks, ja kui nende kirjandusega asi sedamoodi edasi läheb, siis saavad ka nemad üha rohkem oma keeles lugeda majanduslikke ja kõikvõimalikke teisi teoseid, kartmata esialgu kirjandusega ülejutamist. Kui keegi tunneb tungi jõuda üha kõrgemate kultuuriastmeteni, siis õpib ta vajalikud keeled sama hästi selgeks, nagu teised rahvused peavad selleks ära õppima ladina, kreeka ja heebrea keele. Ma tunnen ise lätlasi, kuid veel enam eestlasi, kes on võitnud kõik takistused ja on enda vaimujõuga tõusnud oma seisusest kõrgemale. Niipea kui leidub rohkem käsi, kui seda on vaja hädavajalikeks majandustöödeks, haaravad ka meie pärismaalased sule ja täidavad messikataloogid oma vaimutoodetega.

See, mis kehtib lätlaste puhul, käib ka eestlaste kohta. Nende keel (ka minu emakeel) on hõimu- ja ürgkeel [eine Stamm- und Ursprache], täis jõudu ja küllust, mis on võimeline suureks arenguks, ja kus juba nii mõndagi on edukalt korda saadetud. Selle tõenduseks on kõigi asjatundjate poolt nii kõrgesti kiidetud, teise keelde mitte hästi tagasitõlgitav jõuline piiblitõlge ning nii mõnegi nende kirikulaulu rikkalikkus ja pühitus [die Fülle und Salbung].

Niisiis, lätlane jäägu lätlaseks ja eestlane eestlaseks. Igaüks rikastagu end omas laadis ja ärgu muudetagu teda kahesooliseks [werde in kein Zwitter umgeschaffen].

Mellini "Rigaische Stadtblätter'is" avaldamata jäänud artikkel⁵⁸

25
 Zeitgenossen alle ein Verbannte zu sein / Geschieden
 Tod verdient. Was haben die Andern zu verwerfen?
 Möge für mich fort / ja, nicht gebührend zu werden,
 Ludwig Mellin.
 18. 20. 35.
 18. 20. 35.
 18. 20. 35.
 18. 20. 35.

Mellini käekirja näidis tema artiklist mõni nädal enne surma.

Linnalehele soovikohaseks kasutamiseks.

Kui seda artiklit peaks kasutatama, siis võib härra väljaandja maha tõmmata ja muuta, mida ta tahab.

Ühes seltskonnas soojendati üles väide:

Meie pärismaalased olevat tänamatud, südametud ja õilsateks tunneteks ja tegudeks võimetud.

Sellest järeldati, et need inimesed oleksid palju õnnelikumad, kui nad on pärisorjuses ja surutise all, vaesed ja võhiklikud, sest nii oleks neid kergem valitseda, nad oleksid töökamad ja korralikumad ning teadmised paneksid neile vaid kasutuid asju pähe. Nad olevat jumaliku ettemääratuse poolt loodud vaid tööks, seetõttu peavad nad kandma kõiki koormisi ja taluma raskusi [alle Onera und Incommoda tragen] ja eesõigused [Commoda] olevat vaid maksuvabal aadliil. * Seda põhimõtet on nimetatud patriotismiks ja see on kujundanud aadli eesõigused ja eelised, mida esivanemad on oma verrega välja võidelnud.

Mõned nukujunkrud [Strohjunker], kes pidasid end kõrgemaks olevuseks, sest nende nimede ees oli päritud või ostetud von, pidasid ülalnimetatud väiteid väga põhjendatuks ning leidsid oma toitjate alandamise elupalsami omaenda tühisusele. Esitati näiteid ja tehti mõnede ebavooruse juhtumite põhjal järeldusi kogu rahva kohta. Öeldi, et respekt peab olema, ja seetõttu ei olevat ülekohtune nõuda, et nii kui talupoeg isandat või mõisa märkab, peab ta käima Chapeau bas ning et talle tuleb ulatada käsi suudlemiseks, mis peab toimuma põlvitades.

Tuntud on nõndanimetatud väikesakslaste, selle suuremalt jaolt nii rikutud inimklassi meele-

⁵⁸ LVVA, f. 4038, n. 2, s. 151, l. 1–2.

* Aadel ja õilsus [Adel und Edel] ei ole sünonüümid. Viimast leidub kõigi inimklasside juures ja seda ei pärita ega osteta. Milline seisus küll on loodud jõudeeluks? Igaüks peab omal kombel tegevuse leidma ja kasulik olema.

valdsus meie pärismaalaste [Nationalen] vastu. Kujutletakse isegi, et niipea kui kantakse saksa kuube, annab see õiguse ebaviisakuseks. Aga jumalale kiitus! On saabunud aeg, mil need inimesed on talurahva ametkondade alluvuses [unter den Bauer Behörden stehen] ja nende häbemastust summutatakse kepihoopidega.

Kõik see tekitab nõrdimust. A. Truharti 1806 välja antud Fama für Deutsch-Rußland'is leidub palju näiteid meie pärismaalaste õilsameelsuse kohta. Kui peetaks vaeva väärivaks seda tähelepanelikult ja erapooletult jälgida, siis võiks meie pärismaalaste kohta koguda küllalt näiteid, et kirjutada raamatuid, mis on niisama huvitavad kui madame de Genlis Annales de la Vertu raamat oma kaasmaalaste kiiduväärt tegude kohta.

Kogemus õpetab, et mõisates, eriti sellistes, mis on kuulunud kaua ühele perekonnale ja kus on talupoegi hästi koheldud, valitseb otsekui patriarhaalne vaim, härrad ja talupojad peavad end üheks suureks pereks, nad elavad suures üksmeeles, rahvas on haritum ja tunneb oma härraste suhtes suurt armastust, poolehoidu ja tänulikkust.

Kui minna ajaloos tagasi ja vaagida, kuidas kõik oli tegelikult suunatud sellele, et otsekui hävitada ja lähendada pärismaalaste õilsad tunded ja teha nad ainult veoloomadeks, siis kerkib vägisi küsimus: kust peaksid tulema tänulikkus, armastus, õilsameelsus? Mille eest peavad nemad tänama? Mida peavad nad armastama? Kas kõrtsijooma eest? Pigem peab imestama, et on veel säilinud mingi vooruseidu, mis vohab vaikelt edasi ja mille kohta leidub liigutavaid näiteid, mis aga jäävad samamoodi märkamata ja pimedusse nagu rahva kogu elu, kus tõstetakse meelsasti esile vaid halbu külgi, et käsitleda neid ülalnimetatud põhimõtete alusel.

Üleüldse on ka probleem, millise inimklassi juures võib kõige vähem leida tänamatust, kalkust *etc. etc.* Niinimetatud haritud inimene oskab pahesid lakeerida; harimatu inimene seevastu näitab end tavaliselt sellisena, nagu ta on, või leiab kavaldamises pääsetee. Miks tahetakse nii põlatud pärismaalaste puhul sedavõrd rangelt arvele võtta voorusevähesust, millesse haritud inimeste juures suhtutakse ometi nii mõistvalt?

Et meie pärismaalaste asjad on nüüd meie aadli käe läbi muutunud soodsamaks, siis saab ju rahvas moraali ja haridust veel suisa juurde. Selleks on aga vaja aega, sest seda, mis on paljude sajandite jooksul rikutud, ei saa lühikese aja jooksul ühe hüppega parandada.

Sellised põhimõtted on aegade jooksul aadlike ja õilsate vahel [zwischen Adel und Edlen] põhjustanud vihaseid debatte. Kuid need, kes on taotlenud midagi head, on reeglina alati pidanud oma kaasaegsetega võitlema. Alles järeltulijad on mõistnud niisugused inimesed õigeks ja püstitanud neile sageli mälestusmärke. Nii on alati olnud ja nii see ka jääb. Mõisteti ju meie lunastajagi oma kaasaegsete poolt kurjategijana häbistavasse surma. Mida siis teistelgi oodata? Nad võivad üksnes rõõmsad olla, et neid pole risti löödud.

L. A. krahv Mellin
Riga, 20. veebr. 1835.

NB. Kui see artikkel peaks trükki minema, siis jäetagu minu nimi ära.